

“YALAN SÖZ BU DÜNYADA OLUNCA OLMASA YEĞ”: DIRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN ANLATMASINDAKİ “YALAN” VE “İFTİRA” SÖYLEMLERİNİN PSİKOMİTOLOJİK TEMELLERİ*

“It Is Better Not to Lie in This World”: The Psychomythological Foundations of Lie and Slander Discourses in the Story of Dirse Han Oğlu Boğaç Han

Doç. Dr. Ahmet KESKİN**

ÖZ

Dede Korkut anlatmaları üzerinde özellikle son dönemlerde -söylem çözümlemesi, felsefe, sosyoloji ve psikoloji başta olmak üzere- çeşitli disiplinlerin de ortak edildiği disiplinlerarası çalışmaların arttığı görülmektedir. Çalışmalar, Türk düşüncesinde, halk felsefesinde, dünya görüşünde yer alan pek çok etik değer estetik bir kurgu dâhilinde aktarıldığı Dede Korkut anlatmalarında karşımıza çıkan eylem ve söylem türlerinin derinlikli olarak çözümlemesi durumunda, bunlar aracılığıyla iletilmek istenilen mesajların sosyolojik, psikolojik, mitolojik ve ideolojik açıdan çok katmanlı bir bütünlük içinde taşıdığı çeşitli anlam ve işlev alanlarının daha iyi anlaşılabilceğini göstermektedir. Dede Korkut Oğuznamelerinin özellikle mitolojik ve psikolojik yönlerini çözümlemeye odaklanan çalışmalar kapsamında yapılan değerlendirmeler, eserin güçlü psikolojik ve mitolojik temellere sahip olduğuna işaret etmektedir. Psikoloji odaklı yaklaşımların doğrudan mitolojik metinler üzerinde uygulanmasıyla ortaya çıkan, insan davranışlarının, eylem ve söylemlerinin, edebî ve estetik yaratmalarının temellerini araştıran disiplinlerarası özgün bir yaklaşım olarak psikomitoloji, folklor çalışmalarında da yeni yönelimler oluşturabilecek niteliklere sahiptir. Folklor türlerinin en temel işlevleri arasında yer alan bilgi, düşünce ve tecrübenin yeni nesillere aktarılması şeklinde beliren varoluş nedenleri doğrultusunda, Dede Korkut Kitabı'nda -diğer pek çok konuda olduğu gibi- yalan ve iftira hususlarının da belirli bir ideolojii kanıksatmak amacıyla gözeterek işlenmiş olduğu görülmektedir. Eserin giriş niteliği taşıyan “Mukaddime” adlı kısımdan başlamak üzere eser içinde pek çok yerde görülebilen yalan unsurunun iftirayla birlikte özellikle Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatmasının kurgusunda yönlendirici bir etkiye sahip olduğu dikkati çekmektedir. Dirse Han'a yalan ve iftira odaklı bilgi aktarımında bulunan kırk namerdin yalan ve iftiralarının metinde yalnızca yalan ve iftira hakkındaki ideolojik mesajları yansıtmak üzere yer almadığı, başta aile birliği ve toplum bütünlüğü, beylerin görev ve sorumlulukları, baba-oğul ve anne arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi olmak üzere çok sayıdaki değere yönelik türlü mesajların vurgulanmasında araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bir baba olarak oğuluyla bağlarını gerektiği kadar güçlü biçimde kuramadığı anlaşılan, kırk namerdin iftiralarına kanarak onu öldürmeye kasteden, anlatıda Boğaç tarafından “aklı şaşmış bilinci yitmiş koca baba” şeklinde tanımlanan Dirse Han, Oğuz toplumunda, taşınması gerektiği düşünülen tüm niteliklere sahip ideal bir kahraman olmasına rağmen, kendisine atılan iftiralar sonucunda ölümle burun buruna gelen Boğaç Han ve eserde oğlunu, aile birliğini ve toplumsal düzeni yeniden sağlamaya yönelik stratejileriyle ön plana çıkan “Han Kızı”nın mücadelelerini merkeze alan anlatı kurgusunun, barındırdığı psikomitolojik unsurlar bakımından da üzerinde dikkatle durulması gereken niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Anlatmanın “bilinç”, “bilinçdışı” ve “bilinçaltı”na gönderme yapan unsurlarla donatılmış kurgusunda, Oedipus karmaşası olarak bilinen mitolojik ve psikolojik olguya da “yalan” ve “iftira” söylemleriyle, belirli mesajları vurgulamak üzere, bilinçli bir şekilde yer verildiği anlaşılmakta, anlatmanın başlıca bu özellikleriyle psikomitolojik temellerinin belirgin olduğu dikkati çekmektedir. Çalışma, söz konusu temellere odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut Kitabı, Dirse Han Oğlu Boğaç Han, psikomitoloji, yalan, iftira.

ABSTRACT

It is seen that interdisciplinary studies on Dede Korkut narratives, especially in recent years, involving various disciplines - especially discourse analysis, philosophy, sociology and psychology - have increased. Studies show in the case of a deep analysis of the types of actions and discourses that appear in Dede Korkut narratives, in which many ethical values in Turkish thought, folk philosophy, and worldview are conveyed

* Geliş tarihi: 24 Mart 2023 - Kabul tarihi: 27 Kasım 2023
Keskın, Ahmet. ““Yalan Söz Bu Dünyada Olunca Olmasa Yeğ”: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatmasındaki ‘Yalan’ ve ‘İftira’ Söylemlerinin Psikomitolojik Temelleri”, *Millî Folklor* 142 (Yaz 2024): 53-64

** Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Samsun/Türkiye, ahmetkeskinahmet@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3422-5000.

within an aesthetic fiction, the messages that are desired to be transmitted through these are sociological, psychological, mythological and ideologically multi-leveled integrity. It shows that the various meanings and functional areas it carries can be better understood. Evaluations made within the scope of studies focusing on the analysis of the mythological and psychological aspects of the Dede Korkut Oğuznames indicate that the work has solid psychological and mythological foundations. Psycho-mythology is a new approach that emerged as a result of the diversity in interdisciplinary cultural studies and the multi-faceted interactions established by applying psychology-oriented approaches directly to mythological texts. In this respect, psycho-mythology, as an interdisciplinary-original approach that explores the foundations of human behavior, actions and discourses, and literary and aesthetic creations, has the qualifications to create new orientations in folklore studies. In line with the reasons for existence, which is among the most basic functions of folklore genres, which is the transmission of knowledge, thought, and experience to new generations, it shows that in the Book of Dede Korkut, as in many other subjects, lies, and slander are handled to take a specific ideology for granted. Notably, the lie element, which can be seen in many places in the work, starting with the Muk-addime, has a dominant effect on the fiction of the Dirse Han Oğlu Boğaç Han narrative, along with the slander. The fact that the lies and slanders of forty scoundrel people who conveyed information based on lies and slander to Dirse Han are not included in the text only to reflect the ideological messages about lies and slander, especially family unity and social integrity, the duties and responsibilities of the gentlemen, the regulation of the relations between father-son and mother. It is seen that it is used as a tool for emphasizing various ideological messages about many values. Additionally, narrative fiction has qualities that need to be carefully considered in terms of the psychomythological elements it contains. It is understood that the mythological and psychological phenomenon known as the Oedipus complex is consciously included in the narrative, which is equipped with elements that refer to “consciousness”, “unconscious” and “subconscious”, to emphasize particular messages with lies and slander. Notably, these main features of the narrative and its psycho-mythological foundations are evident. The study focuses on these foundations.

Key Words

The Book of Dede Korkut, Dirse Han Oğlu Boğaç Han, psychomythology, lie, slander.

Giriş

Mitler, insanlığın tarihsel süreçte karşılaştığı sorunları çözümlerken ürettiği düşüncelerin, buldukları çözüm yollarının, ortaya çıkarttıkları bilgi birikimlerinin hafıza metinleridir. Mitoloji ve psikoloji odaklı çalışmaların zenginleşmesi, insanın ve insanlığın birey ve toplum oluş, kültür ve medeniyet oluşturma süreçlerinin bütün aşamalarındaki türlü deneyimlerinin mitlerde görülebileceği anlayışını da belirginleştirmiştir (Saydam 2011:7-11, 47-48; Baştürk 2019:34-35; Saydam 2023). Halk bilgisi ürünleri, toplumların zihinsel ve bilişsel gelişim süreçlerini anlamaya yönelik içerikleri bakımından psikolojik temellere de sahiptir. Freud’un yaklaşımlarını özellikle folklorun sembolik-örtülü anlamlarını sosyal ve psikolojik, bireysel ve zihinsel süreçler kapsamında çözümlen çalışmalarıyla dikkat çeken Alan Dundes’e göre tüm folklor ürünlerinde önce karşıtlıkları yaratma, sonrasında çözümlenme esastır. Karşıtlıkların çözümüyle gerilimin azaltılması kuralının, folklor ürünlerini diğer sanat ürünlerinden ayıran ve bu ürünlerin sosyolojik, psikolojik ve estetik açıdan haz vermesini sağlayan temel özellikler olduğunu düşünen Dundes, folklor ürünlerindeki tüm öğeleri parçalarına ayırarak her parçayı diğer parçalarla olan ilişkileri içinde tanımlamanın, bunların özellikle psikolojik temellerini dikkate alarak çözümlenmenin önemini sıklıkla vurgular (Dundes 1987; Dundes 1997; Dundes 2007; Çağlayan Mazanoğlu 2022). Mitin yalnızca zıtlıkları vurgulamakla yetinmeyip bu zıtlıklara çözüm üretme gibi bir işlevinin de bulunduğu yaklaşımıyla (Segal 2004:114) psikomitolojinin mitleri benlik, toplumsallık ve psişik dönüşümler odağında tartışarak yorumlamaya çalışması; folklor, mitoloji ve psikoloji arasındaki ilişkilerin tutarlı ve anlamlı bütünlüğüne işaret etmektedir.

Toplumların kültürel gelişim süreçlerini ilgilendiren türlü konu, olgu ve durumların folklor türleri ve özellikle mit karakterli metinler aracılığıyla çözümlenmesine yönelik çalışmalarda -geçmişte psikoanalitik kuramlar yoğunlukta olmak üzere- psikomitolojik

yaklaşımın sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.¹ Disiplinlerarası kültürel çalışmalardaki çeşitlilik ve çok yönlü etkileşimler sonucunda, psikoloji odaklı yaklaşımların mitolojik metinler üzerinden sınılanmasıyla ortaya çıkan psikomitoloji, yalnızca mitolojik terim ve kavramların psikoloji alanındaki kullanımlarını değil; insan davranışlarındaki ortaklıkların, eylem ve söylemlerin, edebî ve estetik yaratmaların mitolojik temellerini de araştıran disiplinlerarası özgün bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Bu özellikleriyle folklor çalışmalarında yeni yönelimler oluşturabilecek niteliklere sahip olan psikomitoloji yaklaşımıyla, günümüze kadar çeşitli araştırmaların gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir (Gürel ve Mutur 2007; Saydam 2017; Saydam ve Kızıltan 2018; Özyıldırım 2018; Akcan 2019; Saydam ve Kızıltan 2021; Akcan 2021, Saydam 2023).

Zengin bibliyografik çalışmalara konu edilecek çeşitlilikte (Bekki, 2015; Türkmen ve Pehlivan 2021; Arvas, 2023) ve özellikle son dönemlerde disiplinlerarası araştırmaların gerçekleştirildiği görülen (Uyanık 2009; Çetinkaya 2015; Çobanoğlu 2020, Çobanoğlu 2021a; Çobanoğlu 2022; Akkoyun Koç 2021; Yurtsever 2019; Karadağ 2021; Gök ve Sağlam 2022) Dede Korkut Kitabı, folklor araştırmaları için geçmişte olduğu gibi günümüzde de son derece zengin bir kaynak niteliği taşımaktadır. Dede Korkut Kitabı hakkında günümüze kadar yapılan çalışmalar içinde psikolojik temellerle psikomitolojik unsurların (Karabaş 1996; Saydam 2011; Baştürk 2019; Topcu 2019; Erdoğan 2020) ve bunlar içinde özellikle yalan ve iftira (Rzasoy 2012; Erdal 2016) ile Oedipus konularının (Saydam 2023: 146-188) çeşitli açılardan ele alınmış olduğu görülmektedir. Anlatmalardaki Oedipus vurgusunun yalan ve iftira unsurlarıyla ilişkilendirilerek sunulması hususunun ise henüz kapsamlı çalışmalarla, yeteri kadar değerlendirilmediği dikkati çekmektedir. Bu dikkatten hareketle hazırlanan çalışmada, Dede Korkut Kitabı'nın ilk anlatması olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han (DHOBH) anlatmasındaki yalan ve iftira unsurlarının Oedipus olgusuyla ilişkilendirilmesinin psikomitolojik temellerine ve konunun eserde bu doğrultudaki görünümüne odaklanılmıştır.

1. Dede Korkut Kitabı ve DHOBHA Bağlamında Yalan ve İftiranın Genel Görünümü

Evrensel ve çok yönlü yapısıyla başta estetik, etik ve felsefe, hukuk, psikoloji, sosyoloji ve teoloji olmak üzere pek çok disiplinin inceleme alanına giren (Akpınar 2014; Samsakçı 2015: 91-92; Kazan Nas ve Köşger 2021) *yalanın* Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; “Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır”; *iftiranın* ise “Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (URL-1). İftira ve yalananın, evrensel öğretilerde, semavi dinlerde, farklı kültürlerde, birbirine yakın özellikleriyle, hakkında pek çok açıklama ve değerlendirmenin yapıldığı temel konular arasında yer aldığı dikkati çekmektedir (Çağrıncı 2000: 522-523, Çağrıncı 2013: 297-300).

Dede Korkut Kitabı'nın *Mukaddime* kısmında yer verilen; *Yalan söz bu dünyede olunca olmasa yeg. Gerçeklerin üç otuz on yaşını toldursa yeg* (Özçelik 2016: 14-15) söylemiyle; “Dünyada yalan sözün hiç olmamasının ve her zaman gerçeklerin geçerli olmasının çok daha iyi olacağı ama ne yazık ki yalananın bu dünyadaki varlığının da bir gerçek olduğu”nun belirginleştirildiği düşünce sisteminin anlatmalar içinde çeşitli biçimlerde ayrıntılandırıldığı görülmektedir. Bu ayrıntılandırmaların ilki ve belki de en dikkat çeken, eserin ilk anlatması olan DHOBHA'da görülmektedir. Anlatmada; çocuk sahibi olmadığı için aşağılanıp lanetlenen, bu sorunu eşinin yönlendirmeleri ve doğaüstü güçlerin yardımıyla aşarak bir erkek çocuk sahibi olduktan sonra çocuğun ad, taht ve beylik almayı hak ettiği Dede Korkut aracılığıyla bildirilen fakat beylik alması ve kendilerini yeteri kadar anmaması adamları tarafından kışkırtılan, kurgulanmış bir plan dâhi-

lindeki ağır iftira ve yalanlarla oğluyla araları açılmak istenen bir babanın, kırk yiğidin söylediği yalan ve iftiralara inanarak oğlunu öldürmeye kastetmesine ulaşan çatışma ve çözülme odaklı bir kurgusal düzlem söz konusudur. Boğaç'ın kendilerine yeteri kadar değer vermediğini düşünen kırk yiğit; "Gelin oğlanı babasına kovlayalım (kötüleyelim), belki öldürür; bizim değerimiz, hürmetimiz onun babasının yanında yine artar" (Özçelik 2016: 43, 628) diyerek iki bölüğe ayrılarak Boğaç hakkında ürettikleri yalan ve iftiraları babası Dirse Han'a aktarmaya başlar.

Atılı yalan ve iftiralara göre Boğaç kırk yiğidiyle birlikte (1) *kalın Oğuz beylerine isyan etmiş*, (2) *nerede güzel gördüyse çekip almış*, (3) *ak sakallı kocaların ağzına sövmüş*, (4) *ak perçemli kadınların saçını yolmuş*, (5) *babası dururken göğsü güzel koca dağa çıkıp av avlayıp kuş kuşlamış*, (6) *al şarabın keskininden içip annesiyle sohbet eylemiş*, (7) *babasına kast eylemiş*, kısacası Oğuz toplumu için kabul edilemez olan ve her birinin müeyyidesinin başlı başına "ölüm" olduğu en ağır suçları işlemiştir (Özçelik 2016: 44-45, 628; Teyek 2013: 456-457). Kırk namert, bu isnatların Bayındır Han'a ulaşması durumunda Dirse Han'ın huzura çağrılıp öldürüleceğini de bir tehdit olarak kullanarak; "Böyle oğul nene gerek? Öldürsene!" (Özçelik 2016: 628-629) sözleriyle baskı altına almaya çalıştıkları babayı, oğluna karşı kışkırtır. Yalan ve iftiralarla örülü planlarını işleten kırk namert, "Oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldürmene bak a!" (Özçelik 2016: 629) deyince Dirse Han, "Babam kıvansın diye" geyiği kovalayıp kendisinin önünden gelip gitmekte olan oğlu Boğaç'ı iki kürek kemiğinin ortasından okla vurarak ağır yaralar.

Av dönüşü oğlunu göremeyen anneye ve sonrasında yeniden babaya yalan söylemeye devam eden kırk namerde inanmayan Han Kızı, Kazılık Dağı'na çıkıp oğlunu ağır yaralı ve ölmek üzereyken bulur. Kırk cariyenin topladığı dağ çiçeği ile annesinin üçüncü defa sıkışında göğsünden gelen sütün birleşiminden elde edilen merhemini yaraya sürülmesiyle Boğaç, yeniden yaşama döner (Özçelik 2016: 630-632). Boğaç'ın ölmediğini öğrenen kırk namert; "Eğer Dirse Han oğlancığını görürse bizi sağ bırakmaz, hepimizi öldürür" diyerek yeni bir plan kurgular. Kırk namert, boynuna sicim takıp ellerini bağladıkları Dirse Han'ı yayan olarak, ak etinden kan çıkıncaya kadar döverek kâfir ellerine götürmek üzere yola çıkar. Bu durumu öğrenen Dirse Han'ın eşi, oğlu Boğaç'tan, babasını tutsaklıktan kurtarmasını ister. Boğaç, kırk yiğidini yanına alarak yola çıkar ve Dirse Han'ı kırk namerdin esaretinden kurtarır. Dirse Han, oğluna taht ve beylik verir, tekrar kurulan aile birliği ve toplum düzeniyle anlatma sona erer.

2. İnsan ve Toplum Bilimleri, Folklor ve Oedipus

Her kültürün, inancın ve bilimsel yaklaşımın kendine özgü anlamlandırma ve yorumlama biçimleri bulunmakla birlikte, kültürlerin sembolik inşa süreçlerinde evrensel ortaklıkların bulunduğu kabulünün özellikle de "erginlenme", "Ödipal karmaşa" ve "yeniden doğuş" temalarında belirginleştiği dikkati çekmektedir (Baştürk 2019: 36). Sağlıklı bir anne-oğul ilişkisiyle babanın bu ilişki üzerindeki dengeli mesafesinin belirleyiciliği üzerine temellendirdiği kuramını şekillendirip açıklarken Oedipus tanımlamasını, Yunan mitolojisindeki Sophokles'in *Kral Oedipus* anlatmasından ödünçleyen Freud her ne kadar Oedipus'u Sophokles merkezli okumuş olsa da esasen Oedipus'un M.Ö. 420'li yıllarda yazıldığı kabul edilen bu versiyonundan çok daha eski veya yeni versiyonları ve yorumları da bulunmaktadır (Özyıldırım 2018: 66). Tarih boyunca Yunan mitolojisi dışında Hint, Sri Lanka, Mısır, Çin ve daha pek çok toplumun *Odyseia*, *Râmâyana* ve *Mahavamsa* başta olmak üzere türlü destan, mit ve tragedya odaklı anlatmalarında Krişna, Gañeşa, İsis-Osiris-Seth, Nezha, Sinhabahu gibi çok sayıda kahramanın gelişimleri, erginlenmeleri ve kendi bilinçaltılarına yaptıkları yolculuklarla

temsil edilemediği (Akmaz 2017: 43, 132-133) görülen Oedipus karmaşasının yalnızca cinsellik bağlamında değil, güç ve iktidar çerçevesinde çok yönlü, evrensel ve kültürlerarası boyutları belirgindir (Saydam 2023: 61-363).

Ödipal kompleksle ilgili yaratılan birçok mit ve efsane ile bunların yorumlanmasında, ataerkil toplumlarda anne-kadın yerine baba-erkeğin birincil konumda bulunmasının zorunluluğu ve ataerkil toplum düzeninin stratejik açıdan korunması amacıyla bu kompleksin lanetlendiği yaklaşımının belirginleştiği görülmektedir. Oedipus'un, babasını öldürerek ataerkil düzene başkaldırmış olduğu kabulü ile Freud'un tüm bilinçdışı ve bastırma unsurlarının temelinde ensest yasağının bulunduğu, bu yasağın doğadan kopuşla gelen "medeniyetin başlangıcı" olduğu görüşü² birleştirildiğinde, Oedipus'un, bireyin birincil narsistik döneminin yıkılışını, bilinçdışı arzusunun çekirdeğini atarak insanın, kültürün dünyasındaki yüceltme metaforlarına ilişmesini, sonuç olarak da kültürün düzenine girmesini temsil ettiği görüşüne ulaşıldığı anlaşılmaktadır (Tüzünoğlu 2004: 362-363; Akmaz 2017: 45-46).

Anne-baba-çocuk ilişkilerinin psikomitolojik çerçevede insanın bireysel, toplumsal ve kültürel gelişiminde ve anaerkil-ataerkil çatışmalar çerçevesinde sembolik temellere sahip olduğu görüşü (Saydam 2011: 53-55; Saydam 2023), bu olgunun kültürel çalışmaları ve özellikle de folklor için de dikkat çekici bir tartışma konusu olmasına yol açmış, folklorun inceleme alanına giren çeşitli konularla ilgili Oedipus odağında günümüze kadar pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir (Boyer 1976; Sheleff 1976; Edmunds 1977; Edmunds 1981; Lebovici 1982; Fine 1984; Dundes 1987; Meletinskii 1987; Wax 1990; Dundes 1995; Krappe 1995; Propp 1995; Dundes 1995; Edmunds-Dundes 1995; Freud 1995; Dundes 1997; Saydam 2023). Baba ile oğul arasındaki arkaik mücadeleye dayanılan, Freud'un "bütün nevrozların çekirdeğini oluşturan en ilkel karmaşa" olarak tanımladığı ve "sembolik olarak insanın kültürleşme sürecindeki çeşitli sancılarının yansımalarını içerdiğini" belirttiği bu "etik kompleks", her toplumun kendi kabulleri doğrultusunda, "emik" bir çerçevede ele alınabilecek niteliklere sahiptir. Peki, Batı kültürünün çekirdek karmaşası olarak bilinen (Saydam 2023: 157) ve DHOBHA'da da temas edilen Oedipus olgusunun, Türk mitinin ana metinlerinden biri olarak kabul edilen Dede Korkut Kitabı içinde "yalan" ve "iftira" unsurlarıyla bütünleştirilerek vurgulanması, Türk kültürü ve onun psikomitolojik temelleri çerçevesinde nasıl değerlendirilebilir?

3. DHOBHA'da Ödipal Karmaşayla İlişkilendirilen "Yalan" ve "İftira" Söylemlerinin Psikomitolojik Görünümleri ve Temelleri

Yalnız ruh yönünden değil yapı bakımından da Yunan ve Oğuz miti arasında ciddi ilişkilerin bulunduğunu belirten Abdulla (2019: 26-30), mitten yazıya geçişin ürünü ve bir köprü olan destanlarda yer alan unsurların mitik temellerini ve bunlarda görülen, diğer toplumların mitleriyle olan benzerlikleri, mitlerin evrenselliği ile bu evrenselliğin destanlara yansması olarak değerlendirir. Karabaş (1996: 42-57) da Dirse Han'ın, oğlu Boğaç'ı öldürme girişiminde bulunmasına yol açan korku ve kaygıların temelinde Ödipal karmaşanın baskınlığına temas eder. Ekici'ye (2001: 57) göre ise Kral Oedipus ile Boğaç Han anlatması arasında, başta "kehanet" ayrıntısı olmak üzere pek çok farklılık bulunmaktadır.

Dede Korkut anlatmalarının; (1) *Yunan mitleriyle aynı zaman kesitine götüren antik tabakası*, (2) *destanın ilk cümlesinin götürdüğü 7. yüzyıla ait tabaka*, (3) *destanın yazıya aktarıldığı 16. yüzyıl olmak üzere üç ana tabakası bulunduğu kabul edilmektedir* (Abdulla 2019: 358). Ancak burada Oğuz miti, anlatmada, yasak davranışla ilgili vurgusunu yaptıktan sonra konuyu bütünüyle kendisi -Oğuz toplum düzeni, dünya görüşü-

açısından değerlendirmeye başlamaktadır. Bir başka ifadeyle; Yunan mitinden alıntılanan konu, konuyu hatırlatmasındaki benzerlik dışında, yani anlatmanın ilgili kısmındaki vurgudan sonra, bütünüyle “benzemezlik” şeklinde ilerlemektedir (Abdulla 2019:268-269). Bu bakımdan eserde, “yalan” ve “iftira” olarak belirlenen çekirdek vurgu dışındaki tüm unsurlar, bilinçli bir ayırıştırmanın yansımalarıdır. Söz konusu ayırışmalar çok sayıda olmakla birlikte, bunların başlıcalarını kısaca şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

(1) Türk destanlarında oğulların babalarını bilerek ya da isteyerek öldürdükleri veya öldürmek istedikleri çeşitli örnekler görülmektedir. Türk destanlarında babaya isyanın sebebi töre ve mutlak gücü ele geçirmekken Oedipus, babasını, babası olduğunu bilmeden, bir yabancıyla çarpıştığını sanarak, “yanlışlıkla” öldürmüştür. DHOBHA’da ise yalan ve iftiralar sonucunda baba oğlunu öldürmeye kastetmektedir (Kayabaşı 2016: 514-515; Ögel 1993: 8-10). Anlatmada babanın bilinçli, istekli bir öldürme girişiminden çok, yaratılan psikolojik gerilim ortamında gerçekleşen, “bilinçsiz” bir öldürme girişimi söz konusu olduğu için bu; isteksiz, zoraki, “sözde” bir girişimdir. Oklama sahnesindeki “Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne güvleyip düşeydi; o kırk namert bırakmadı” (Özçelik 2016: 629) ifadeleri ve anlatmanın sonunda Boğaç’ın kendisini kurtarmaya geldiği sırada gerçekleşen söyleşmedeki Dirse Han’ın pişmanlık ifadelerinden de bu durum anlaşılabilir.

(2) Türk töresinde ve anlatmalarında kadın “baştan çıkarıcı” bir tip olarak belirlenmez. Gelenek kadına, “bilerek” veya “bilmeyerek” ihanet ettirmez. Kadın her şeyden önce eştir veya annedir. Anlatmanın akışı içinde -tıpkı Salur Kazan’ın eşi Burla Hatun gibi- Dirse Han’ın eşi de “Han Kızı” olarak toy düzenleme yetkisine sahiptir. Oğlu üzerinde babasıyla eşit tasarruf hakkı bulunmaktadır. Bu kişilerin anlatmalarda etkin rol alışlarında, “Han Kızı” olmalarının doğrudan tesiri bulunmaktadır (Duymaz 2020:356-360) çünkü ilgili kişiler belirli bir törenin, kutsalın temsilcileridir. Bu bakımdan da anne kutsaldır ve anneye olan yakınlık hiçbir zaman cinsî temelli değildir (Kayabaşı, 2016: 514-515; Ögel, 1993: 8-10). Bu yönüyle Dirse Han, Han Kızı ve Boğaç Han düzleminde ilgili korku, endişe ve yasak münasebetin yalan ve iftira niteliğinin ötesinde hiçbir değeri ya da karşılığı bulunmamaktadır. Aksine oğul ve anne, tüm olumsuzluklara rağmen birlikte mücadele ederek babayı, aileyi ve toplumu kurtararak namertlerin bozmaya kalkıştıkları düzeni yeniden tesis etmektedir.

(3) Yunan mitinde çatışmanın şiddeti ve gerilim derecesi, nedenleri içerden ve gerçektir. Ancak, Oğuz mitinde baba ile oğul arasında kırk namert ve onların yalan ve iftiraları marifetiyle dışarıdan yaratılan yapay çekişme, “sözde çatışma durumu” vardır. Nitekim, Boğaç’ın erginlenme sürecinde babasıyla hiçbir çatışması, rekabeti belirmez. Babası sevin sin, kıvansın diye babasının önünde geyik avlayan Boğaç bunu, kırk namerdin yönlendirmesiyle yapar. “Oğlandır, ne bilsin” denilerek de Boğaç’ın masumiyeti, tecrübesizliği, kötülere ve onların gerçekleştirdikleri organizasyonlara karşı hazırlıksızlığına işaret edilir (Karabaş 1996:42; Abdulla 2019: 287-291).

(4) Bu bakımdan anlatmada Oedipus karmaşasından ziyade, babanın erkek çocuğunu öldürmek istemesini tanımlayıcı nitelikteki “Laios Kompleksi” görülmektedir (Akcan 2019: 65). Dolayısıyla; Yunan miti tekâmül etmiş, bitmiş bir sistemken Boğaç, tamamlanmamış Oedipus, Dirse Han da tamamlanmamış Laios olarak tanımlanabilir. Oedipus ve Laios’un mutsuz sonu veya laneti hiç bitmezken Boğaç’la başlayan problem Boğaç’la bitmekte, Boğaç’ın adı diğer Oğuz kahramanları gibi diğer anlatmalarda hiç geçmemekte, anlatma çözümlerinde düzenin tesisiyle sona ermektedir (Abdulla 2019: 269). Kaderinden kaçmaya çalışan Kral Oedipus’un bireysel yolculuğu kaos ve trajediy-

le biterken Boğaç Han anlatmasında babanın hatalarını anlaması ve oğulun da erginlenmesiyle düzen sağlanmakta, kırk namerdin şerli planları, töreye bağlılık sayesinde boşa çıkartılmaktadır. Anne-oğul-baba üçgeninde oluşan kişilik yapılanması ışığında Türk ruhunun tarihsel serüveni, psikososyokültürel kökleri, “Han Kızı”nın müdahale stratejileriyle, Oedipus olgusundaki ihmalleri gidererek süreci dönüştürmektedir (Saydam 2023: 147).

DHOBHA’da, eserde belirlenen toplam on bir yasak içinde “nişanlı kızın oğlana düğünden önce görünmesi” dışındaki on yasağın tamamına çeşitli boyutlarda ve ölçülerde temas edildiği görülmektedir (Abdulla 2019: 132-134). Dede Korkut anlatmalarında görülen hukuki yasaklar içinde ilk yasak olarak karşımıza çıkan ve bütün eser boyunca ilk ve son olarak DHOBHA’da temas edilen, diğer tüm yasaklardan ayrılan temel/çekirdek yasak olarak dikkat çeken kan bağı akrabalığının, diğer yasakların tamamıyla ilişkilendirilerek vurgulanmış olmasıysa dikkat çekicidir. Tabiatan kopuşun ve medenileşmenin en önemli göstergelerinden biri olarak yalnızca aile ve aşiret yapısını değil, boy yapısını da ilgilendiren bir tehlike olarak algılanan, kaotik süreçleri engelleyen, insan ve toplum için temel yasaklardan biri olarak kan bağına dayalı akrabalık yasağı, anlatmada mitin bilinçli bir vurgusudur (Abdulla 2019: 137-138). Mit, bilinçli yaptığı bu vurgu beraberinde diğer tüm yasaklara da değinmek suretiyle konuyu, anlatma bütünlüğünde, derinlemesine işlemiştir. Nitekim; babasının “yoldaşları”, Boğaç’ı babasının gözünden düşürmek için sözde “tehlikelerden” bahsederken; Oedipus’taki iki temel hususa gönderme yapmaktadır: (1) *oğlun seni öldürmek istiyor* ve (2) *oğlun annesine el uzattı* (Abdulla 2019: 183).

Dede Korkut Kitabı’nın ideolojik dünyasının “Biz” ve “Ötekiler” olarak iki temel kategori üzerine temellendiği görüşü (Pehlivan 2015: 281, 295, 325) dikkate alındığında, ilgili “yalan” ve “iftira”larla vurgulanan unsurların sahibi “biz”, yani Oğuz toplumu değil; “onlar”, yani bu unsurların “gerçeklik” olarak belirlediği, Oğuz töresi dışında kalan ilgili bağlamlardır. Burada mitin, evrensel duygulara ve karmaşalara karşı, bunlardan haberdar olmakla birlikte, bunların Oğuz toplumu ve töresi için söz konusu edilemeyeceğini ifade etmeye yönelik apaçık stratejik bir kurgusu ve söylemi belirginleşmektedir. Bu bakımdan anlatmadaki asıl mesaj ve vurgu, Oğuz toplum düzenine, aile birliğine kastedecek her türlü unsurun “yok hükmünde” olacağına ve sayılacağına, ancak namertler tarafından icra edilen “yalan” ve “iftiralar” olarak belirebileceğine yöneliktir.

Dede Korkut Kitabı içindeki çeşitli söylem ve anlatmalar üzerinden Türk mitinin, sözlü kültürünün, töresinin, söz konusu kompleksten haberdar olduğu ve bunu farklı bir biçimde işlediği, yorumladığı ve sonuç olarak da yalan, iftira ve namertlik söylemleriyle ilişkilendirerek sönmümlendirdiği dikkati çekmektedir. “Yalan sözün bu dünyada olunca olmamasının yeğ” olduğunun belirtildiği giriş kısmından hemen sonra gelen ilk anlatmada, ilgili karmaşanın anlatı boyunca yalan ve iftira söylemleriyle ilişkilendirilerek stilistik düzlemde bu şekilde yok sayılması, Dede Korkut Kitabı’nın kendine özgü nitelikleriyle Türk kültür ve edebiyat tarihi bakımından taşıdığı değer yanında onun psikomitolojik ve stratejik temellerinin de belirgin yansımaları olarak dikkat çekmektedir. Anlatmada söz konusu vurgu ile işaret edilen yasak, Sophokles’in trajedisi Kral Oedipus ile DHOBHA’nın hem teknik hem de içerik olarak bütünüyle ayrıştırılan bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. Burada mitin, Boğaç’a geyiği ayaklarından vurdurarak, ayakları bağlanarak bir dağa terk edilen ve ayaklarından sorunlu bir yaşam süren Oedipus’a, kendi gözlerini kör eden Oedipus yerine ise korku ve kaygıları gözünü adeta kör eden, “Aklı şaşmış bilgisi yitmiş baba”ya bilinçli bir vurgu yaptığını hissettirecek kadar, ilgili mitin tüm ayrıntılarından haberdar olduğunu işaret etmekle birlikte konuyu,

çekirdek vurgu dışında bütünüyle bir “benzemezlikler” düzleminde ele alması dikkat çekicidir. Oğuz mitinde, Oedipus’un bilinçli bir kurguyla tersine işletildiği bir kompozisyonun kasıtlı olarak belirginleştirilmesiyle verilmek istenen mesajların daha derinlikli ve kapsamlı çalışmalar aracılığıyla çözümlenmesi, sunacağı geniş yorum olanakları bakımından, folklor ve kültür araştırmaları bakımından değerli olacaktır.

Sonuç

İnsanlık, toplum ve kültür tarihi içinde beliren çeşitli olguları, motifleri, mitoloji ve psikoloji disiplinlerindeki türlü kuram, terim ve yaklaşımları bütünleştirerek inceleyip çözümlenmeyi öneren, böylece insanın, toplumun, kültürün ve bu üçgende oluşan edebî metinlerin daha bütüncül ve nitelikli incelenmesine olanak sağlayan psikomitoloji, pek çok disiplin gibi folklorun kapsadığı konularla da yakın bir ilişki içindedir. Bu bağlamda mitler, insanın varlık ve bilinçlilik haliyle kültür üreten bir türe dönüşmesi sürecindeki en önemli psikolojik süreçleri kaydederek günümüze aktaran bilgi birikimleri ve anlatmalar olarak psikomitolojinin başvurduğu temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bir başka ifadeyle mitler, insanın kendisiyle, toplumla, doğayla, kültürle ilişkili geçirdiği tüm evrelerin ve bu evrelerdeki bilgi birikimlerinin, tecrübelerinin hafıza metinleri olarak psikomitolojik yaklaşımların ve bu alandaki çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Psikomitolojinin ve folklorun temel araştırma konularını oluşturan mitlerde kahramanların yolculukları ve karşılaştıkları güçlükler, bireysel öyküler olmanın ötesinde, toplumsal bir temele sahip olan ve dolayısıyla da derinlemesine çözümlenmesi gereken olgulardır. Mitte tartışılanlar ya da bu anlatmalar aracılığıyla sembolik biçimde ele alınarak vurgulanmak istenilenler belirli karakterler üzerinden, bütün bir toplumun ve dahası insanlığın yaşadığı veya yaşayabileceği sıkıntılarını, evrensel kaygı ve korkularını temsili olduğundan, mitlerin insan ve toplum psikolojisi açısından güçlü bir temsiliyeti bulunmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde; mitlerde yer alan -diğer pek çok unsur gibipsikomitolojik temellere sahip olan Ödipal karmaşa ile vurgulanan başlıca husus da aslında kahramanın erginlenmesi üzerinden insanlığın, toplumların, kültürlerin ve medeniyetlerin ilerleyişlerinin, çeşitli bunalımlarının, mücadelelerinin ve çözüm süreçlerinin tartışılmasıdır.

Oğuz Türklerinin etnik ve kozmik bilgilerini içeren eserde ve bu çalışmada incelediğimiz anlatmada yer alan düşünce ve söylem biçimlerinin, belirli ideolojik temelleri -dolayısıyla da Türk töresi- bakımından stratejik söylem türlerini içerdikleri bilinmektedir. Bunlar arasında yer alan “yalan” ve “iftira” da Dede Korkut Kitabı içinde basit söylem türleri olarak değil; Oğuz kozmolojik, etik, etnik, mitik, psikolojik ve stratejik bilgilerinin kuşaklar arasında iletiminde araç olarak kullanılan işlevsel söylemler olarak belirmektedir. Oğuz anlatı ve düşünce dünyası için “aslında hiç olmamasının yeğlendiği fakat ne yazık ki gerçekte var olduğu” bildirilen “yalan söz” ve “iftira”, kaosun hazırlayıcılarıdır. Annenin dengeleyici özelliği ve oğulun mücadelesi ile düzene evrilen, oluşturulan çatışma ve bu sözde çatışmanın temelinde yer alan yalan ve iftira vurgusuyla işaret edilen bütün hususların, mitolojik ve psikolojik temellerden hareketle işlendiği görülmektedir. Bu çerçevede psikomitolojik açıdan oldukça dikkat çekici veriler içeren DHOBH anlatmasında iftira ve yalan süreçlerinin “kırk namert”in söylemlerine bilinçli bir şekilde yüklendiği, belirsiz bir bilinçdışının temsilciliği görevinin de bilinçli bir şekilde onlara aktarıldığı dikkati çekmektedir.

Oedipus karmaşasından haberdar olduğu anlaşılan fakat konuyu bir çatışma veya kriz olarak sonuçlandırmak yerine bir uzlaştırmayla, “yalan” ve “iftira” söylemleriyle yükselen gerilimin ardından bütüncül bir çözüme kavuşturan bilinçli bir yaklaşımın söz

konusu olduğu anlatma bu yönüyle psikomitolojik açıdan zengin temellere ve içeriğe sahiptir. Anlatmada olanlar, uzun asırlar hüküm sürdüğü bilinen anaerikil yapının ataerikil yapıya karşı bir onarım uyarısı olarak da değerlendirilebilecek olmakla birlikte buradaki asıl husus, ilgili kompleksin Türk töresi tarafından, sözün aslı olduğu ve “yalan sözün bu dünyada hiç olmamasının yeğ olduğu” bir kültürel evrende, sembolik biçimde, kırk namert aracılığıyla “bizden olmayanlarla”, “ötekiyle” ilişkilendirilmesi, nihayetinde yok sayılmasıdır. Eserde, insanlığın en eski çatışmaları olarak doğadan kopuş ile bireysellikten toplumsallığa geçiş süreçlerinin ve “medeniyetin başlangıcı” olarak kabul edilen sorunların psikomitolojik çerçevede ele alınması, bunların Türk miti tarafından olası bir sorun olarak görülmeyle “yalan” ve “iftira” unsurlarıyla tanımlanmış olması bu bağlamda dikkat çekicidir. Oğuz mitinin böylece insan, birey, toplum, kadın, aile ve tüm diğer unsurlar odağındaki söylemleriyle bütünleşen ve bilinçli olduğu kuşkusuz olan vurgularla bazı özel mesajlar vererek bu mesajların kuşaklar arasındaki aktarımını öncelendiği anlaşılmaktadır.

Özel olarak Dede Korkut’un genel olarak sözlü kültür tür ve ürünlerinin içerdikleri unsurların psikolojik ve mitolojik açıdan işlevlerinin bütüncül olarak değerlendirileceği kapsamlı çalışmalar, psikomitolojik yaklaşım bağlamında Türk folklor araştırmaları için de yeni açılımların oluşmasına ve yeni kuramların doğmasına imkân tanıyacak potansiyellere sahiptir. Bu çerçevede psikomitolojik yaklaşımın müstakil ve çok disiplinli, bütünlüklü bakış açılarıyla, özellikle de folklor gibi kavşak disiplinlerin çeşitli konuları üzerinde sınanması, yeni bilimsel çalışma, araştırma alanları ve kuramsal yaklaşımları da beraberinde getirebilecektir. Bu çalışmada ele alınan konu üzerinde ya da farklı konular örnekleminde, ilgili yaklaşımlarla gerçekleştirilecek yeni araştırmalar, konunun daha bütüncül ve derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Bu çalışmalardan bazıları için bk. Jones 1965; de Carvalho Neto 1972, Boyer 1976, Sheleff 1976, Dundes 1976, Edmunds 1977, Edmunds 1981, Fine 1984, Cambray 1986, Dundes 1987, Meletinskii 1987, Carroll 1992, Carroll 1993, Géza ve Dundes 1992, Dundes 1995, Edmunds-Dundes 1995, Freud 1995, Krappe 1995, Propp 1995, Boyer 1996, Cheney 1996, La Barre, 1996, Dundes 1997, Merkur 2005, Sels 2011, Arminjon 2013, Akmaz 2017, Khan 2018, Akmaz 2019.
2. Freud, enest yaşağını anlatırken bir klandan söz eder. Bu klanın başında ilksel ve tümgüçlü bir babanın varlığını vurgular. Bu ilksel baba klan ve klandaki tüm kadınlar üzerinde mutlak hâkimiyete sahiptir, herkes onun kurallarına uymak zorundadır. Klandaki erkekler (oğullar) bir gün bir araya gelerek ilksel babayı öldürür ve etini yerler. Oğulların bir araya gelip ilksel babayı öldürmeleri, bir anlaşma olarak ele alınır ve klandaki her bir kişi klanın başındaki kişi olabilmeyi de feda ettiğinden bu anlaşmada hem bir özgürlük hem de herkesin yapmış olduğu bir fedakârlık vardır. İlksel babayı öldürdükten sonra etini yiyen oğullar, yedikleri parçalar sayesinde bu ilksel baba ile özdeşleşir. Artık bu tümgüçlülük sadece bir kişide değildir; toplumdaki herkes tarafından parça parça paylaşılan bir güçtür. İlksel babanın öldürülmesi ve enest yaşağıyla kişiler artık diğer klandaki kişilerle evlenmek zorunda kalır. Dolayısıyla kan bağı bulunan kişilerin evlenmesinin önüne geçilmiş olunur. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Freud 1912:2, Uçar Özsoy-Gençöz 2019:42’den, Freud 1913, Freud 1938: 617-618, Freud 2017:11-239.

KISALTMALAR

DHOBHA: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatması

KAYNAKÇA

Abdulla, Kamal. *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. (Çev. Ali Duymaz). İstanbul: Ötügen, 2019.

- Akcan, Gizem. "Psikoloji Çerçevesinde Mitoloji Olgusunun İncelenmesi". *Mitoloji Araştırmaları*. Ed. İbrahim Gümüş. İstanbul: Hiperyayın (2019): 47-72.
- , Gizem. "Psikomitoloji". *Mitoloji Araştırmaları III*. İbrahim Gümüş (Ed.). Çanakkale: Paradigma Akademi (2021): 3-16.
- Akkoyun Koç, Tuğba. *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Söylem Çözümlemesi ve Kültürel Kimlik Ögeleri*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi (2021).
- Akmaz, Gökhan. "Gaņeşa, Oedipus ve Sinhabahu Hint, Yunan ve Sri Lanka Mitolojilerinde Ödipal Kompleks Örneklemeleeri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 4* (2017): 43-55.
- Akmaz, Gökhan. *Mitoloji ve Cinsiyet: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Ataerkil Dönüşüm*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (2019).
- Akpınar, Şerife. "Divan Şiirinin Söz Varlığında Yalan". *Journal of Turkish Studies 9* (2014): 43-43.
- Arminjon, Mathieu. "Is Psychoanalysis a Folk Psychology?". *Frontiers in Psychology, 22/4* (2013):1-9.
- Arvas, Abdulselam. "Kitab-ı Dedem Korkut'un İzahlı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi 11/34* (2023):529-547.
- Baştürk, Efe. "Deli Dumlul Mitosu Bağlamında Türk-İslam Özneliğinin Psiko-Mitolojik Çözümlemesi". *Bilig 89* (2019):29-54.
- Bekki, Salahaddin. *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar 1916-2013)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2015.
- Boyer, L. Bryce. "Psychoanalysis, Folklore And Processes of Socialization". *Annual Meeting of The American Psychoanalytic Association Scientific Proceedings, Baltimore* (1976):235-252.
- , L. Bryce. "Mythology, Folklore and Psychoanalysis". Segal, Robert A. (Ed.) *Psychology and Myth*. New York-Londra: Garland (1996), 25-32.
- Cambrey, Joe. "Psycho-mythology: A New Modality for Psychological Transformation?". *Psychological Perspectives, 17/2* (1986): 254-258
- Carroll, Michael P. "Folklore and Psychoanalysis: Another Look at 'The Boyfriend's Death' ". Boyer, L. Bryce vd. (Eds). *The Psychoanalytic Study of Society, 18: Essays in Honor of Alan Dundes*, Londra: Routledge (1993), 67-80.
- , Michael P. "Folklore and Psychoanalysis: The Swallowing Monster and Open-Brains Allomotifs in Plains Indian Mythology". *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology, 20/3* (1992):289-303.
- Cheney, Clarence O. "The Psychology of Mythology". Segal, Robert A. (Ed.) *Psychology and Myth*. New York-Londra: Garland (1996), 128-140.
- Çağlayan Mazanoğlu, Emine Seda. " 'Altın Çağ Geçmişte Değil, Gelecekte': Folklor İncelemesinde Alan Dundes Yaklaşımları". *Millî Folklor 17* (2022):25-36
- Çağrııcı, Mustafa. "İftira". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 21). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (2000), 522-523
- , Mustafa. "Yalan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.43). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, (2013), 297-300.
- Çetinkaya, Gülnaz. *Dede Korkut Hikâyelerinde Semboller*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (2015).
- Çobanoğlu, Sacide. "Halkbilimsel Açından Türk Dünyası Sosyokültürel Bağlamında Etik ve Metaetik". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi 5* (2020):147-168.
- , Sacide. "Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi Etik ve Metaetik İlişkisi". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi 9* (2021):402-418.
- , Sacide. "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Bir İdeoloji Olarak Dede Korkut Kitabı'nın 'Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri' Bağlamında Metaetikselsel Çözümlemesi". *Motif Akademi 5/37* (2022):54-71.
- de Carvalho Neto, Paulo. *Folklore and Psychoanalytic*. (Çev. J. M. P. Wilson). Florida: University of Miami (1972).
- Dundes, Alan. "Projection in Folklore: A Plea for Psychoanalytic Semiotics." *MLN, Comparative Literature, 91/6* (1976):1500-1533.
- , Alan. *Parsing Through Customs: Essays by a Freudian Folklorist*. Madison: University of Wisconsin (1987).
- , Alan. "The Psychoanalytic Study of Folklore". *Parsing Through Customs: Essays by a Freudian Folklorist*. Madison: University of Wisconsin Press (1995), 3-45.
- , Alan. *From Game to War and Other Psychoanalytic Essays on Folklore*. Kentucky: The University Press of Kentucky (1997).
- , Alan. "Structuralism and Folklore". *Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Simon J. Bronner (Ed.). Logan: Utah State University (2007), 126-144.
- Duymaz, Ali. *Kolca Kopuzdan Kılca Kaleme Dede Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötügen (2020).

- Edmunds, Lowell. "The Cults and the Legend of Oedipus". *Harvard Studies in Classical Philology* 85 (1981):221-238.
- , Lowell ve Richard Ingber. "Psychoanalytical Writings on the Oedipus Legend: A Bibliography". *American Imago* 34/4 (1977):374-386.
- , Lowell ve Alan Dundes (Eds). *Oedipus. A Folklore Casebook*. Madison: The University of Wisconsin (1995).
- Ekici, Metin. "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatmasında Bireysellik ve Toplumsal Bütünlük". *Milli Folklor* 52 (2001): 50-59.
- Erdal, Tuğçe. "Dede Korkut Kitabı'nda Yalan ve Aldatma Kavramları". *Milli Folklor* 109 (2016):83-106.
- Erdoğan, Meryem. *Dede Korkut Hikâyelerinin Jung'un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Bağlamında İncelenmesi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (2020).
- Fine, Gary A. "Evaluating Psychoanalytic Folklore: Are Freudians Ever Right?". *New York Folklore* X/1-2 (1984):5-20.
- Freud, Sigmund. *Totem and Taboo. Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Londra: Hogarth (1912).
- , Sigmund. *The Interpretation Of Dreams*. (Çev. A. A. Brill). New York: The Macmillan, 1913.
- , Sigmund. *The Basic Writings of Sigmund Freud. Three Contributions to the Theory of Sex*. (C. 3, ss. 553-629), New York: The Modern Library (1938).
- , Sigmund. "Freud on Oedipus". Edmunds, Lowell ve Alan Dundes (Eds.). *Oedipus. A Folklore Casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press (1995), 174-178.
- , Sigmund. *Totem ve Tabu*. (Çev. Cenap Karakaya). İstanbul: Kabcacı, 2017.
- Géza, Róheim ve Dundes, Alan. *Fire in the Dragon and Other Psychoanalytic Essays on Folklore*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Gök, Bilge ve Sağlam, Abdulkadir. "Dede Korkut Hikâyelerinin Metinlerarası Anlayışla İncelenmesi". *TEKE Dergisi* 11 (2022):554-572.
- Gürel, Emet ve Mutur, Canan. "Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/7 (2007):537-569.
- Jones, Ernest. "Psychoanalysis and Folklore." Alan Dundes (Ed.). *The Study of Folklore*. New Jersey: Prentice-Hall, (1965), 88-103.
- Karabaş, Seyfi. *Dede Korkut'ta Renkler*. İstanbul: Yapı Kredi (1996).
- Karadağ, B. Merve. "Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Teorisine Göre Dede Korkut'un Yigenek'i". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 61 (2021): 205-220.
- Kayabaşı, Onur Alp. "Türk Destanlarında Baba-Oğul Çatışması". *Turkish Studies*, 11/4 (2016):505-516.
- Kazan Nas, Şevkiye ve Hatice Köşger. "Dil Yarası, Yüz Karası: Klasik Türk Şiirinde İftira". *Littera Turca* 7/4 (2021):1376-1402.
- Khan, Farhain. "The Concept of Folklore: An Overview of the Psychoanalytic Reading of Folklores". *International Journal of English Literature and Social Sciences* 3/6 (2018):1059-1061.
- Krappe, Alexander H. "Is the Legend of Oedipus a Folktale?" Lowell Edmunds ve Alan Dundes (Eds). *Oedipus. A Folklore Casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press (1995), 122-132.
- La Barre, Weston. "Folklore and Psychology". Segal, Robert A. (Ed.) *Psychology and Myth*. New York-London: Garland (1996), 246-254.
- Lebovici, Serge. "The Origins and Development of the Oedipus Complex". *The International Journal of Psycho-Analysis*, 63 (1982):201-215.
- Meletinskii, E. M. "The Incest Archetype in the Folklore Tradition. (Especially in the Heroic Myth)". *Soviet Anthropology and Archeology*, 26/1 (1987):21-29.
- Merkur, Dan. *Psychoanalytic Approaches to Myth. Freud and the Freudians*. New York-Londra: Routledge, (2005).
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.
- Özçelik, Sadettin. *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin*. (II. Cilt) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Özyıldırım, İlker. "Oedipus'un Öyküsünün Oedipal Kompleksin biçimlenişi Çerçevesinde Yeniden Değerlendirilmesi ve Açısınması". M. Bilgin Saydam ve Hakan Kızıltan (Ed.) *Psikomitoloji. İnsanı Öykülerinde Aramak-I*, İstanbul: İthaki (4. Baskı), (2018), 66-97.
- Pehlivan, Gürol. *Dede Korkut Kitabı'nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım*. İstanbul: Ötüken, 2015.
- Propp, Vladimir. "Oedipus in the Light of Folklore". Lowell Edmunds ve Alan Dundes (Eds). *Oedipus. A Folklore Casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press (1995), 76-121.
- Rzasoy, Seyfeddin. "Oğuz Mitolojisinde Kaos ve Onun Deli Paradigmaları". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24 (2012):169-180.

- Samsakçı, Mehmet. "Sanat-Edebiyatta 'Yalan'ın Yeri ve Değeri Üzerine." *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 14 (2015): 91-109.
- Saydam, M. Bilgin. *Deli Dumrul'un Bilinci. "Türk-İslam Ruhu" Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*. İstanbul: Metis, 2011.
- , M. Bilgin. *Arafdalıklar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- , M. Bilgin. *Oidipus. Psikomitoloji: Sosyokültürel Açılımlar*. İstanbul: YKY, 2023.
- , M. Bilgin ve Kızıltan, Hakan (Ed.). *Psikomitoloji. İnsanı Öykülerinde Aramak-1*. İstanbul: İthaki (4. Baskı), (2018).
- , M. Bilgin ve Kızıltan, Hakan (Ed.). *Psikomitoloji. İnsanı Öykülerinde Aramak-2*. İstanbul: İthaki (2. Baskı), (2021).
- Segal, Robert A. *Myth: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University (2004).
- Sels, Nadia. "Myth, Mind and Metaphor: On the Relation of Mythology and Psychoanalysis." *S (MAAST-RICHT)* 4 (2011):56-70.
- Sheleff, L. Shaskolsky. "Beyond the Oedipus Complex: A Perspective on the Myth and Reality of Generational Conflict" *Theory and Society*, 3/1 (1976):1-44.
- Teyek, Süleyman. *Kitâb-ı Dede Korkut'ta Diplomatik Lisân: Halkbilimi Bakımından Bir Anlam İncelemesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (2013).
- Topcu, Mümin. "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü" Hikâyeyi Psikanalitik Yaklaşımla Okuma". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/69 (2019): 354-372.
- Türkmen, Fikret ve Pehlivan, Gürol. *Korkut Bitig. Dünyada Dede Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2021.
- Tüzünoğlu, Melida. "Lacan'da Anne ve Oğul'un Baba ve Oğula Dönüşmesi". *Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı 2004*. (Erişim: <https://docplayer.biz.tr/9570179-Lacan-da-anne-ve-ogul-un-baba-ve-ogul-a-donusmesi.html>), (22 Ocak 2023).
- Uçar Özsoy, Selin ve Gençöz, Faruk. "Psikanalizde Bilinçdışı". T. Gençöz (Ed.) *Lacanyen Psikanaliz*. Ankara: Türkiye Klinikleri (2019), 41-46.
- Uyanık, Seda. "Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem". *Millî Folklor* 83 (2009):30-40.
- Wax, Murray L. "Malinowski, Freud and Oedipus. *International Review of Psycho-Analysis*". 17/1 (1990):47-60.
- Yurtsever, Derya. *Feminist Kuramlar Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Kadın*. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2019).
- URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (28 Aralık 2022).